

A magyarországi denevérek irodalma és névjegyzéke.

(Kivonat *Méhely Lajos* lt. január 22-én tartott székfoglalójából.)

A mult idők irott emlékei közt kutatgatva, a XVIII. század elején találunk rá az első nyomokra, melyek a magyar chirop-terologiai irodalom kezdetét jelentik. Zsenge szálak kuszált össze-visszasága tárul elénk, rendszertelen nagy általánosságok, képtelen mesékkal elegyes, nagyrészt balul értelmezett megfigyelések, melyek még nagyon messze állnak attól, a mit ma tudománynak nevezünk.

Az első nyomokat *Miskolczi Gáspár*-nak *Franzius Farkas wittenbergai sz. írást magyarázó doctor* után fordított „Egy jeles vad-kert“-jében¹ találjuk, hol a „denevér“ vagy „pupenevér“ még „egérnek láttatik lenni, mindazáltal helyesebb azoknak értelmek, a kik a Denevért a Madarak közzé számlálják. 1. Mert repül. 2. Mert derekasabban csak két lábai vannak. 3. Mert az Úr Isten is a Madarak közzé számlálja“. *Miskolczi* szerint a denevér az ember vérét szomjúhozza, a szalonnás házakban, vagy kéményekben szokott telelni és szalonnával él; néha a kőfalak hasadékaiban lappang s ott a port nyalja; a lámpásokhoz ha hozzáférhet mind a gyertyát, mind az olajat kieszi. Ennyi tévedés mellett azonban azt is megírja, hogy a denevér „az Isten parancsolatjából éjjel a Fetskének tisztit tselekszi, és ő is az éjjeli szúnyogokat hasonlóképen öli s fogyasztja“.

Jóval magasabb színvonalon mozog már, *Grossinger János* a tudós jezsuita, ki a denevéreket ugyan még mindig a madarakhoz sorolja, de már csak függelékképen és kelleetlenül.² *Ismeri* már a szárnyas egér, bőregér és denevér neveket, elmondja, hogy *Linné* a *Systema Nature*-ban 6 denevérfajt tárgyal, a *systematikuskok* 24-et, *Buffon* fordítói 21-et ismernek, mint pl. az *Auritus*, *Cephalotes* stb., ő maga azonban egyet sem ismertet s csak azt jegyzi meg, hogy számos faj él a gömöri s a Turik

¹ *Miskolczi* 1691-ben fejezte be munkáját, de csak 1702-ben jelent meg Lőcsén; a második kiadás 1769-ben.

² *Universa Historia Physica Regni Hungariae, Pars II, Ornithologia, Posonii et Comaromii* 1793.

és Fumatza barlangban s hogy ő 1779-ben a boros-jenői török-bástyában a sok denevértől alig tudott járni. A denevéreknek szentelt czikkelye folyamán számos érdekes megjegyzést tesz, melyek gondolkodó főre vallanak s önálló eszmeszülemények.

E szerényke kezdet után a zoologiai munkálkodás más irányba tér, némikép tartalmasabbá válik és — legalább látszólag — tudományosabb színezetet kezd öltetni. Linné korszakos munkásságának és különösen systemájának hatása alatt hazánkban is a binominalis nomenclatura kezd gyökeret verni s a fajok pontosabb megkülönböztetése lép előtérbe, csakhogy ebben a nemzeti szellemnek semmi része sincs. A zoologia munkásai holt formákat importálnak, belső tartalom nélkül, fordítók és compilorok, kiken nem látszik meg a nyugaton forrongó zoologiai eszmék termékenyítő hatása.

Már Grossinger előtt *Severini János* próbálkozott az állatországot Linné systemája szerint leírni s munkájában ¹ a *Vespertilio*-nem általános jellemzése után a következő denevér-fajok alig felismerhető leírására akadunk:

1. *Vespertilio Murinus* (Szárnyas-Egér, Bőr-Egér, Denevér),
2. *Vespertilio Auritus* (Hosszúfülű, Szárnyas-Egér), 3. *Vespertilio Lardarius*, seu *Noctula*, 4. *Vespertilio Serotinus*, 5. *Vespertilio Pipistrellus*, 6. *Vespertilio Barbastellus*, 7. *Vespertilio Equinus*, eu *Ferrum Equinum*.

Mindezekről nem tudjuk, ismeri-e őket a szerző Magyarországból.

A jelen század elejéről számos hasonló, hol latin, hol magyar nyelven szerkesztett zoologia maradt reánk, — kivétel nélkül fordítások, vagy átdolgozások, melyek sem a denevérekre, más csoportokra vonatkozólag nem nyújtanak önállót.

Legnevezetesebb ezek közt *Földi János* könyve, ² hol *Blumenbach* nyomán két hazai denevérfaj — félig-meddig felismerhető — leírásával találkozunk, ú. m.:

Vespertilio auritus (Nagyfülű denevér) s *Vespertilio murinus* (Szárnyasegér denevér).

Az első faj kétségkívül a hosszúfülű denevér (*Plecotus auritus* L.), melyet 1812-ben *Geoffroy* választott külön a Linné-féle *Vespertilio*-nemtől, a másik azonban korántsem a ma napság fali denevértől (*Myotis myotis* Bechst. = *Vespertilio murinus* Schreb.) nevezett, nálunk is legközönségesebb denevérfaj, hanem a fehér-torkú denevér (*Vespertilio murinus* L. = *discolor* Natt.). Mindezt természetesen nem *Földi János*nak a könyvéből, hanem Linné *Fauna Suecica*-jának második kiadásából (1761) tudjuk

¹ Tentamen Zoologiae Hungaricae, Posonii 1779.

² Természeti Historia. Első tsmó. Az állatok országa. Pozsony 1801.

meg, hol Linné részletesebben írja le az ő *Vespertilio murinus*-át s ebből teljes határozottsággal kitűnik, hogy az nem a 38 fogú fali denevér, hanem a 32 fogú fehértorkú denevér.

Az akkori idők kézi könyvei közt nevezetesebb egy nagyon termékeny írónak, *Pethe Ferencz*-nek, hasonlóképen Blumenbach nyomán készült munkája.¹ A szerző meglehetősen bőbeszédűséggel tárgyalja a „Kézlábszárnyúakat (*Chiropodoptera*, *Chiroptera*)“ s az általános ismertetés után öt hazai denevérfajt ír le, olykor hosszasan, de mindig üresen és felismerhetetlenül. Mindezeket nagyon gyarló, színes képben is bemutatja. A fajok, melyekről különben sehol sem mondja meg, hogy magyarországiak-e, a következők:

1. *Vespertilio murinus* (Egér Denevér), 2. *Vespertilio auritus* (Nagyfülű Denevér), 3. *Vespertilio serotinus* (Kései Denevér), 4. *Vespertilio Barbastellus* (Pisze denevér) és 5. *Vespertilio Ferrum-equinum* (Lópatkó Denevér).

Nem hiszem, hogy e fajok ismertetéséből bármi haszon háramolhatott volna az akkori olvasóra, de egyes magyar elnevezései (pl. pisze denevér, kései denevér) rövidek, jóhangzásúak és kifejezik a lényegét. Az általános szakaszban nagyon helyesen emeli ki, mennyire fontos a külső forma megismerése, a behatőbb vizsgálatnak azonban nem valami nagy barátja, mert — mint maga mondja — „minden darabot, a mely előnkbe akad, feltagolni, vagy csak a fogait is számbavenni, Borbéj vagy Kováts nélkül, nem utolsó mesterség volna“.

Egy félszázaddal később jelent meg *Vajda Péter* „Állatországá“², mely a denevéreknek meglehetősen részletes és tárgyi tekintetben — mint Cuvier fordításához illik — az akkori ismereteknek megfelelő leírását adja, azonban egy hanggal sem árulja el, hogy mely fajok tartózkodnak Magyarországon. Vajda néhány jó fajnevet vezetett be az irodalomba (pl. közönséges, késő, éjjelező, törpe denevér), de efféle szörnyszülöttek is töle származnak: patkócz, őszfűl stb. Egyik jegyzetében maga mondja, hogy „nincs oly család, melynek annyira volna szüksége, mint a denevéreknek, arra hogy a természet szerint újra vizsgáltatnék, nem pedig a lopdozás útján“, a jó tanácsot azonban nem követte s mit sem lendített a hazai chiropterológián.

Mindezekből láthatjuk, hogy az exact természetvizsgálás ideje még mindig nem érkezett el, még egyre tart a nyugati tudományosság morzsáin való élösködés, de a nyugati tudományosságot átható buvárkodási szellem nélkül. A magyar chiropterológiának hosszú évtizedeken át tartó fásult dermedtség a sorsa,

¹ Természet-Historia és Mesterségtudomány, I. rész, 1. kötet, Bécsben 1815.

² Az állatország felosztása szerint, írta Cuvier báró, fordította Vajda Péter, I. kötet, Budán 1841.

melyre nagyon ráillenek *Szily Kálmán*-nak a k. m. Természettudományi Társulat jubiláris közgyűlésén mondott szavai: „Sohasem volt Magyarország, sem az előtt, sem az után a természettudományok tekintetében oly messze hátramaradva a nyugati tudományossága mögött, mint a jelen század első és második negyedében”.¹

Csupa meddőség, csupa zsidbadás, melyből fájdalmasan hallatszik ki a magyar zoologiai kutatás úttörőjének, *Petényi Salamon*-nak a kétségbeesett jajkiáltása. Ő maga jól ismeri a nyugati népek óriási haladását és világosan látja nemzete hátramaradottságát; — az egyetlen fáklya, melynek fénye e sötét kor homályából kivilágít. Szünet nélkül fárad és buzdít, kutat és lelkesít, az Akadémiában s az orvosok és természetvizsgálók vándorgyűlésein ébresztgeti, költögeti a magyar tudományosság elfásult lelkiismeretét, de példaadása nem talál követőkre. Még 1844-ben, a temesvári vándorgyűlésen is kitör lelke keserősége: „Milly hátra, milly nagyon hátra maradánk mi magyarok a többiek után itten is a fürkésznet, az ismeret, öröm, haszon és dicsőség céljától, — olly annyira, hogy a magasabb rendű állatosztályok egy ága sem vétetett kevésb figyelembe, egyike sem hanyagoltaték el inkább, mint épen az emlőstan hazánkban“, majd az emlős állatok hazai irodalmáról szólva, az egészet szolgáló fordításnak festi, melyben „semmi eredményét nem látjuk az öntapasztalás és vizsgálatnak, a honi fürkésznetnek, semmi felfedezést magyarhonban és magyarhon számára!“² Keserű szavak; még ma is keserűek, mert a magyarországi emlősök tana nem sokat haladt azóta.

Petényi Salamon az emlősök során a denevérekkel is több ízben foglalkozott s bár ő maga mondja, hogy ezen „valamint fajokra nézve legszámosabb, úgy a felfedezésre és vizsgálásra nézve legnehezebb“ nemek és fajok maradtak előtte a „legkevésbé ismertek“, az általa elért eredmény még sem mondható jelentéktelennek.

A Temesvárott 1844-ben megtartott vándorgyűlésen jelenti, hogy a nálunk előforduló denevérekből hat nembe tartozó nyolcz fajt fedezett föl s természetben mutatja be a *Miniopterus Schreibersii* Natt. nevű fajnak azt a példányát, melyet Kubinyi Ferencz 1834-ben a Veteráni-barlangban fogott volt. Ennek kapcsán kiterjedt gyűjtésre és főképen önálló vizsgálódásra buzdítja a vándorgyűlés tagjait,³ lévén ez oly „tágas mező, hol sok fel-

¹ Természettudományi Közlöny 270. füz. 1892, p. 57.

² A magyar orvosok és természetvizsgálók Temesvárott tartott IV. nagygyűl. munkálatai, Pesten 1844, p. 90, 91.

³ Ugyanott, p. 95.

fedezéseket tehetni s magyarföld emlős faunájában legszebb eredményeket szerezni lehet“.

Két évvel később, a pécsi vándorgyűlésen Erdély állatvilágáról értekezett¹ s Erdély faunájából a következő hat, illetőleg, miután egyet kétféle néven említ, öt fajt mutatta ki:

1. *Vespertilio murinus*, 2. *Vespertilio proterus*, 3. *Vespertilio serotinus*, 4. *Plecotus auritus* L., 5. *Vespertilio pipistrellus*, 6. *Rhinolophus ferrum equinum* L., (5.) *Vespertilio minutissimus* Schinz.

Ezek közül a *Vespertilio proterus* Kuhl nem más, mint a korai denevér (*Pterygistes noctula* Schreb.), a *Vespertilio minutissimus* Schinz pedig a *Pipistrellus* Schreb. synonymja.

Sokkal érdekesebb és a chiropterologia szempontjából nagyon becses Petényi-nak 1854-ben a tud. Akadémia elé terjesztett uti jelentése,² melyben a körösvölgyi barlangok állatvilágáról értekezvén, a hazai denevérek ismeretéhez is számos új adattal járul. Eredményeinek rövid foglalata a következő:

1. *Vespertilio murinus* (= *Myotis myotis* Bechst.) a Pizsniczebarlangban, ezerszámmra Vajda-Hunyad vára tetője alatt (1843), nagy mennyiségben a kassai székesegyház padlásán (1846);

2. *Miniopterus Schreibersii* Natt. Petényi 1841. és 1846-ban az aggteleki barlangban rengeteg mennyiségben találta, gyűjtötte továbbá az abaligeti barlangban (Baranyában) s Biharban a pizsniczei, fericszei és fonáczei barlangokban;

3. *Rhinolophus hipposideros* Bechst. Rézbánya közelében a Tibakoje nevű cseppkőbarlangban;

4. *Rhinolophus ferrum-equinum*, a budai hegység Lipótmező barlangjában;

5. *Rhinolophus clivosus* Rüppel, melyről azt állítja, hogy a siklósi (Baranyamegye) barlangban fedezte föl.

Ezek közül az első négy fajra vonatkozó faunisztikai adatok helyesek is, becsesek is, a *Rhinolophus clivosus* Rüppel azonban, mint munkám megfelelő helyén kimutattam, téves meghatározás következménye, mert Petényi a siklósi barlangban nem ezt a kelet-afrikai fajt, hanem a nagy patkósdenevért (*Rhinolophus ferrum-equinum* Schreb.) fedezte föl. Legbecsesebb adata a kis patkósdenevérré (*Rhinolophus hipposideros* Bechst.) vonatkozó rézbányai lelet, mert — ha a Landbeck-féle, 1842-ből való s általánosságban a határőrvidékre vonatkozó feljegyzést nem tekintjük — e faj hazai előfordulásának az első biztos adata.

Petényi Salamon-nak fentebb említett dolgozatain kívül még egy kizárólag a denevéreknek szentelt kézírata maradt reánk,

¹ A magyar orv. és természetvizsg. VI. nagygyűl. munk. Pécs, 1846.

² Új Magyar Múzeum, IV. évf. II. köt. Pest, 1854.

melyet 1879-ben és 1880-ban Herman Ottó bocsátott nyilvánosságra.¹ Ez a dolgozat javarészből Schreber, Schinz s Keyserling & Blasius idevágó munkálatai alapján készült, sőt még Vajda Péternek Cuvier-fordítása is nyomot hagyott rajta s úgy látszik, a hazai denevérek teljes monographiájának indult. Sok tévedés mellett, sok eredeti észlelet és önálló megfigyelés van benne letéve, nevezetesen az egyes fajok életszokásai tekintetében. A denevérek rendjének általános jellemzésén kívül a *Vesperugo*-nem, a *Vesperugo noctula*, a *Vesperus*-nem, a *Vesperugo discolor* Natt. (= *murinus* L.), a *Plecotus*-nem, a *Plecotus auritus* L., a *Rhinolophus*-nem, a *Rhinolophus hipposideros* s a *Rhinolophus clivosus* Rüppel nevű fajok elég beható, de helyenkint zavaros s némely helyütt helytelen leírását, továbbá a *Vesperugo pipistrellus*, *Vespertilio murinus* Schreb. s a *Miniopterus Schreibersii* elterjedésére és életszokásaira vonatkozó észleleteit, végül a *Vesperus serotinus* s a *Rhinolophus ferrum-equinum* felsorolását találjuk meg e munkában.

Az emberi lelket a posthumus munkák olvasásánál elfogó kegyelet s Petényi nagy érdemeinek őszinte elismerése daczára is lehetetlen e munkát nagy tévedéseit hallgatással mellőznöm, mert habár magam is teljes mértékben hozzájárulok ahhoz a Claudius-tól származó jeligéhez, mely az ötvenes években Akadémiánk közlönyének homlokát ékesíté: „... peragit tranquilla potestas quae violenta nequit...“, mégis mély meggyőződésem, hogy a tárgyilagossá kritika — mely még korántsem violentia — a tudomány éltetője s az egészséges fejlődés és haladás egyik elengedhetetlen kelléke.

Petényi hátrahagyott munkájában illetén állításokkal találkozunk: „... a felső metszőfogak közül különösen a középsők bizonyos időben kihullnak s így fogközök támadnak“ (p. 91), — „általában véve a fogaknak az osztályozásra nézve alárendelt értékük van, számszerint ingadozva e bajt a kihullás még növeli“ (p. 91), — a fogak összes száma 26—28 között ingadozik“ (p. 91). Ez mind másképp igaz. Ha a denevérek szervezetében valami állandó, úgy a fogazat első sorban az; számban, elhelyezésben és általános szabásában a fogazat az egyes fajokon mindig ugyanaz s éppen azért a fajok osztályozásának legfőbb criteriuma. A kihullás csak nagy ritkán s csupán némely patkósdenevéren tapasztalható, de akkor sem a középső felső metszőfogak, hanem az első hézagfog (előzáfog) szokott kihullni; a felső metszőfogak közt található hézag nem kihullás következménye, hanem a denevérek jellemző tulajdonsága. A hazai denevérekben

¹ Reliquia Petényiana, Természettudományi Füzetek, III. k. 1879 és IV. k. 1880.

a fogak száma soha sem 26—28, hanem 32, 34, 36 vagy 38. Kisebb jelentőségű baj, hogy a munkálat folyamán alsó metszőfogak helyett felső metszőfogakat, szemfog helyett felső zápfogakat, házagfog vagy előzápfog helyett pótlékfogakat, a szőr töve helyett szőrvégeket (p. 203) olvasunk, mert ez csak a dologhoz nem egészen értőt hozza zavarba, azonban nagyobb hiba, ha a *Rhinolophus*-nem fogképlete ilyen alakban jelenik meg:

metszőfogak $\frac{2-2}{4-4}$, zápfogok $\frac{5-5}{5-5}$ vagy $\frac{5-5}{6-6}$, mert ez egyedül

igy helyes: metszőfogak $\frac{1-1}{4}$, zápfogak $\frac{5-5}{6-6}$. A felső állkapocsban levő metszőfogak az ékesontban gyökereznek — mondja Petényi (p. 257) — holott e fogak az állközti csont (os intermaxillare) mellő végén állnak. A fehértorkú denevérről azt olvassuk, hogy „az egész röpülőhártya alsó lapja deres-fehér, egyszínű szőrrel fedve“ (p. 252), holott a röpülőhártya csak a felső kar közepétől a térdig húzott vonalig szőrös. A patkósrúriak orrfüggelékének a leírása (p. 258, 259) alig érthető. Végül nem csekély hibája a munkának, hogy Petényi a közönséges nagy patkósdenevért (*Rhinolophus ferrum-equinum* Schreb.) nem ismerte föl, a nem egy kelet-afrikai fajnak: a *Rhinolophus clivosus* Rüppel (helyesebben Cretzschmar)-nak a nevét ruházta rá.

A Petényi posthumus dolgozatában szereplő fajok a következők:

1. *Vesperugo noctula*, 2. *Vesperugo discolor* Natt. (= *murinus* L.), 3. *Plecotus auritus* L., 4. *Rhinolophus hipposideros*, 5. *Rhinolophus clivosus* Rüppel (= *ferrum-equinum* Schreb.), 6. *Vesperugo pipistrellus*, 7. *Vespertilio murinus* Schreb., 8. *Miniopterus Schreibersii*, 9. *Vesperus serotinus*, 10. *Rhinolophus ferrum-equinum*.

Hanák János piarista tanár, Petényi kortársa s az akkori idők legkomolyabb törekvésű férfiainak egyike 1848-ban megjelent tankönyvében¹ elég behatóan foglalkozik a hazai denevérekkel. Bár ő maga nem szakzoologus, könyve mégis öröndetes haladást jelent a magyar zoologia terén s ebből a Chiropterologia is kiveszi a maga részét. A tárgyalt denevérfajok száma ugyan mindössze kilencz, azonban a leírások jók. Fajai a következők:

1. *Rhinolophus ferrum-equinum*, 2. *Rhinolophus hipposideros*, 3. *Vespertilio myotis*, 4. *Vespero tilioserotinus*, 5. *Vespertilio noctula*, 6. *Vespertilio pipistrellus*, 7. *Vespertilio Schreibersii*, 8. *Vespertilio discolor*, 9. *Plecotus auritus*.

Könyvében három hazai denevérfajnak a színes képét is közli; ezek közül a hosszúfűlű- s a törpe denevér képe elég jól

¹ Természetrájk, I. Emlősök és Madarak, Pesten 1848.

adja vissza a feltüntetett állatok általános testalakját, a nagy patkósdenevér képén azonban feltűnő hiba, hogy a farkvitorla az egész farkat szabadon hagyja, holott a valóságban egészen a hegyéig zárja körül.

A következő szerző *Kornhuber G. A.*, a pozsonyi akkortájt német tannyelvű főreáliskola tanára, ki az emlősökről német nyelven írt Synopsisában ¹ a denevérek rendjének rövid jellemzése után a következő, rendszeresen csoportosított 15 faj leírását adja:

1. *Miniopterus Schreibersii* Natt., 2. *Vesperugo noctula* Daub., 3. *Vesperugo Leisleri* Kuhl., 4. *Vesperugo pipistrellus* Daub., 5. *Vesperugo serotinus* Daub., 6. *Vespertilio murinus* L. (= *Myotis myotis* Bechst.), 7. *Vespertilio Bechsteinii* Leisl., 8. *Vespertilio Nattereri* Kuhl., 9. *Vespertilio mystacinus* Leisl., 10. *Vespertilio Daubentonii* Leisl., 11. *Plecotus auritus* L., 12. *Synotus barbastellus* Daub., 13. *Rhinolophus ferrum equinum* Buff., 14. *Rhinolophus Hipposideros* Bechst., 15. *Rhinolophus clivosus* Cretzschm.

Mindezek a fajok az egyetlen *Rhinolophus clivosus* kivételével csakugyan előfordulnak Magyarországon s ha Kornhuber a személyes autopsis alapján állna és mindezen fajok pontos termőhelyeit is közölné, munkája valóságos fénypontja lehetne a magyarországi Chiroptera-irodalomnak. Tény, hogy némely faj hazai előfordulását termőhelyek felsorolásával erősíti meg, ezeket az adatokat azonban Petényinek az Új Magyar Múzeumban megjelent értekezéséből vette át s neki magának csak azt az egyetlen adatot köszönhetjük, hogy a nagy patkósdenevért a Kis-Kárpátokból jegyezte föl. Egyébként négy fajt csak névleg említ, a többinél pedig ilyen általános természetű megjegyzéseket tesz: „Magyarországon gyakori“, „az előbbinél ritkább“, „nálunk meglehetősen gyakori“, „meglehetősen ritka“ stb., úgy hogy adatai iránt nem lehetünk bizalommal. Érdekes, hogy Magyarországról két olyan ritka fajt említ, mint a *Vesperugo* (*Pterygistes*) *Leisleri* Kuhl s a *Barbastella* (*Synotus*) *barbastella* Schreb., ennek azonban ismét nem tulajdoníthatunk valami fontosságot, mert nyilvánvaló, hogy ebben csak Blasius és Kolenati nyomán jár.

Néhány évvel később egy nagyon érdemes chiropterológiai munkát jelent meg *Jeitteles Lajos*, a kassai főgymnasium akkori tanárának tollából. A szerző tulajdonképpen két dolgozatot írt a kassai denevérekről, de minthogy első munkájának tévedéseit a másodikban helyreigazította, csak ezt az utóbbit vettem tekintetbe. ² Ebben a következő 11 denevérfajt tárgyalja:

¹ 7. Jahresprogr. d. öffentl. Oberrealschule d. kgl. Freistadt Pressburg, 1857.

² Verhandl. d. zool.-bot. Ges. Wien, XII. 1862.

1. *Rhinolophus Hipposideros* Blas., 2. *Plecotus auritus* Blas., 3. *Vesperugo noctula* K. et Blas., 4. *Vesperugo Nathusii* K. et Blas., 5. *Vesperugo pipistrellus* K. et Blas. var. *macropterus* Jeitt., 6. *Vesperugo Nilssonii* K. et Blas., 7. *Vesperugo serotinus* K. et Blas., 8. *Vespertilio murinus* Schreb., 9. *Vespertilio Bechsteinii* Leisl., 10. *Vespertilio Nattereri* Kuhl., 11. *Vespertilio mystacinus* Leisl.

Jeitteles munkája a magyarországi denevérek irodalmának elsőrangú forrásmunkája, nemcsak, mert a szerző annak a kornak egyik legavatottabb s nagyon lelkiismeretes természetvizsgálója, hanem mert művének megbízhatóságát rendkívül fokozza az a körülmény, hogy a ritkább fajokat Blasius a világhírű mammalogus vizsgálta felül. Hogy Jeitteles mennyire átérezte a tudós kötelességeit s mily tisztelettel viseltetett a hazai tudományosság emporumai iránt, azt bizonyította azzal a jellemző tettel, hogy bécsi ember létére, kit semmi sem fűz e hazához s csak kormánya parancsa köt a leigázott országban elfoglalt hivatalos állásához, a ritkább denevérfajoknak egy-egy példányát teljes készséggel engedte át a Nemzeti Múzeum birtokába, hol még ma napság is megvannak.

Munkájának becsét különösen abban találom, hogy meghatározásai helyesek, leírásaiban tudás és valódi zoológiai gondolkodás nyilvánul s hogy Kassa környékéről oly érdekes fajokat sikerült kimutatnia, mint a *Pipistrellus Nathusii* Keys & Blas., *Vespertilio borealis* Nilss., *Myotis Bechsteinii* Leisl. és a *Myotis Nattereri* Kuhl., melyek akkoráig hazánk faunájából nem voltak ismeretesek. Jeitteles csupán abban az egyben tévedett, hogy a törpe denevér kassai alakjára egy új válfajt (var. *macropterus*) alapított, mely pedig nem egyéb, mint a tipikus törpe denevér (*Pipistrellus pipistrellus* Schreb.).

Frivaldszky Imre a magyar fauna ismeretére alapvető munkájában¹ három helyen emlékszik meg a magyarországi denevérekről, nevezetesen:

I. A központi Kárpátok faunájában: a 1. *Vespertilio murinus* Schreb. (közönséges denevér), 2. *Vespertilio noctula* Daub. (éjjlező denevér), 3. *Vespertilio serotinus* Keys. Blas. (késői denevér), 4. *Vespertilio auritus* Geoffr. (hosszúfülű denevér), 5. *Vespertilio Nathusii* Keys. & Blas. (*Nathusius* denevére), 6. *Vespertilio Nilssonii* Keys. & Blas. (*Nilsson* denevére), 7. *Vespertilio Bechsteinii* Leisl. (*Bechstein* denevére), 8. *Vespertilio Nattereri* Kuhl. (*Natterer* denevére), 9. *Vespertilio pipistrellus* Keys. & Blas. (törpe denevér), 10. *Vespertilio mystacinus* Leisl. (bajuszos dene-

¹ Jellemző adatok, Magyar tud. Akad. évkönyvei XI. (4) Budapest, 1865.

vér), 11. *Rhinolophus hipposideros* Blas. (kis patkorr). II. A bán-sági hegyek vidékéről: a 12. *Miniopterus Schreibersii* Natt. (Schreibers denevére). 13. *Vespertilio Capaccinii* Bonap. (Capaccini denevére). III. Hazánk középhegységeiből: a 14. *Rhinolophus clivosus* Rüppel (dombosorrú patkorr) nevű fajt említi fel. Leírást, ismertetést sehol sem közöl, biztos termőhelyeket sem említ, csupán a *Myotis Capaccinii*-nél teszi oda a kolumbácsi barlangot s a *Rhinolophus clivosus*-nál az abaligeti (baranyamegyei) és körösvölgyi Magyarbarlangot termőhelyül. A *Myotis Capaccinii*-ra vonatkozó adat véletlenül igaz, csakhogy ezt Frivaldszky Imre Kolenati szerint közölte, neki tehát semmi érdeme sincs benne. a második állatra vonatkozó megjegyzései pedig teljesen hamisak, mert a megnevezett barlangok állata nem a kelet-afrikai *Rhinolophus clivosus* Rüppel, hanem a közönséges nagy patkósdenevér (*Rhinolophus ferrum-equinum* Schreb.). A többi adatot egyszerűen Blasius, Kolenati és Jeitteles munkáiból szedte ki, neki magának alig volt e körben mélyebb ismerete.

Mint egyenesen és először tőle eredő adat csupán a fehér-torkú denevér (*Vespertilio murinus* L. = *discolor* Natt.) érdemel figyelmet, melyet állítólag az aggteleki barlangban fedezett föl 1844-ben¹, azonban föltűnő, hogy nagy munkájában éppen ezt az adatot mellözi.

Frivaldszky János a magyarországi barlangok állatvilágának kutatása közben mellesleg a denevérekre is kiterjesztette figyelmét, az itt-ott megfigyelt és gyűjtött denevéreket azonban nem maga határozta meg s neveiket részint csak múzeumi szaktársainak bemondata, részint az addigi hazai irodalom alapján vette fel értekezésébe.² Felemlített fajai a következők:

a) az aggteleki barlangból (Gömörmege): *Vespertilio murinus* (közönséges denevér), *Vespertilio Schreibersii* (Schreibers denevére); b) Pestere-Esküllő (Biharmegye) második barlangjából: *Vespertilio murinus*, *Vespertilio Schreibersii*, *Rhinolophus clivosus*, *Rhinolophus hipposideros*; c) a kugleshegyi barlangból (Biharmegye): *Vespertilio murinus*; d) a Magyarbarlangból (Biharmegye): *Rhinolophus clivosus*; e) az oncsászházi barlangból (Biharmegye): *Vespertilio murinus*; f) a fonáczai barlangból (Biharmegye): *Vespertilio murinus*; g) a kolumbácsi (golubácsi) barlangból³ (Kolentai szerint): *Rhinolophus ferrum equinum*, *Rhinolophus clivosus*, *Vespertilio Capaccinii*, *Vespertilio Schreibersii*, h) az aba-

¹ A magy. orvosok és természetvizsg. IV. nagygyűl. munk. 1844, p. 102.

² Adatok a magyarhoni barlangok faunájához, Magy tud. Akad. mathem. és természettud. közl. III. k. 1865.

³ *Frivaldszky* nyilván a Coronini falu mellett levő Légybarlangot érti.

ligeti barlangból (Baranyamegye): *Rhinolophus clivosus*, *Vespertilio Schreibersii*.

A felsorolt fajok közül kettő érdemel különös figyelmet. Az egyik a Kolenati szerint közölt *Myotis* (*Vespertilio*) *Capaccinii*, mely az úgynevezett kolumbácsi barlangban csakugyan előfordul; a másik a *Rhinolophus clivosus*, melynek tekintetében Frivaldszky Kolenati-ra hivatkozik, csakhogy Kolenati a fentebbi termőhelyeket nagyon helyesen a *Rh. euryale* Blas. nevű fajhoz csatolta¹ s ha Frivaldszky ezt tekintetbe vette volna, elejét vehette volna annak a sok zavarnak, mely a Magyarországon elő nem forduló *Rh. clivosus* révén hazai irodalmunkban lábra kapott.

Mindazonáltal Frivaldszky János közleményei nem nélkülöznek minden érdekességet. Az aggteleki barlangban talált közös denevérről (*Myotis myotis*) följegyezte, hogy számtalan példánya a boltozaton egymásba kapaszkodva, csaknem egy ölnyi, fordított kúpot képezett; hogy a *Miniopterus Schreibersii* példányai ugyanott kisebb, külön csomókban voltak s hogy a barlang közepén körülbelül 4—5 láb magas guánógarmada gyűlt össze (p. 22). A pestere-eskülli második barlangban azt az érdekes megfigyelést tette, hogy az ott élő *Rhinolophus hipposideros* (szerinte: *hippocrepis*) és *Rh. euryale*, vagy *Rh. ferrum equinum* (szerinte: *clivosus*) már október havában mély álomba szenderült (p. 32).

Lázár Kálmán gróf egyik népszerű kis munkálatában² a denevérek általános tulajdonságainak előrebocsátása után a következő kilencz fajt tárgyalja:

1. *Rhinolophus ferrum equinum*, 2. *Rhinolophus hippocrepis*, 3. *Rhinolophus clivosus*, 4. *Vespertilio mejotis* (= *myotis*!), 5. *Vespertilio auritus*, 6. *Vespertilio noctula*, 7. *Vespertilio pipistrellus*, 8. *Vespertilio serotinus*, 9. *Vespertilio mystacinus*.

A fajok rövid leírása s a tartózkodási helyeikre vonatkozó általános megjegyzések minden jelentőség nélkül valók. Az egyetlen figyelmet ébresztő mozzanat az, hogy a *Rhinolophus clivosus* nevű fajt, nyilván Frivaldszky Imrének téves adatai nyomán, a körösvölgyi barlangból sorolja fel.

Margó Tivadar, mint maga mondja, több évig foglalkozott a Budapest környékén előforduló denevérek tanulmányozásával és meghatározásával s miként két irodalmi dolgozata, továbbá a budapesti tudomány-egyetem állattani intézetében található elég jelentékeny gyűjteménye, hátrahagyott kézírata s rajzai és saját

¹ Monograph. d. europ. Chiropt. 1859. p. 152, 153.

² Hasznos és kártékony állatainkról, I. Budapest, 1873.

bevallása is ¹ tanusítja, a magyarországi denevérek monografiája megírásának gondolatával foglalkozott.

Első, bennünket érdeklő értekezésében ² Budapest faunájából a következő kilencz denevérfajt sorolja fel s neveiket részletes termőhelyekkel és más általánosabb természetű megjegyzésekkel kíséri:

1. *Rhinolophus Euryale* Blas., 2. *Rhinolophus Hipposideros* Leach., 3. *Miniopterus Schreibersii* Natt., 4. *Plecotus auritus* Geoffr., 5. *Synotis Barbastellus* Schreb., 6. *Vesperugo Noctula* Keys. Blas., 7. *Vesperugo Pipistrellus* Schreb., 8. *Vespertilio murinus* Schreb., 9. *Vespertilio ciliatus* Blas., var. *budapestinensis* Margó.

Második dolgozatában ³ ugyanezzel a kilencz fajjal foglalkozik, melyek közül a *Plecotus auritus* Geoffr., *Vesperugo noctula* Keys. Blas. és *Myotis murina* Schreb. nevű fajokat csak név szerint említi, a többi hatot pedig részben leírja, részben kritikai megjegyzéseket fűz elterjedésükhöz és budapesti előfordulásukhoz. Ebben a dolgozatban írja le a *Myotis ciliatus*-nak budapesti példányait, melyekre a var. *budapestinensis* nevű válfajt alapította.

Margó értekezései semmikép sem kifogástalanok, sőt nagyon feltűnő hibákban szenvednek, mindazonáltal öröndetesen gyarapítják a magyarországi s különösen a budapesti denevérfaunára vonatkozó akkori ismereteket. Az a válfaj, melyet Margó: *Myotis ciliatus* var. *budapestinensis* neve alatt írt le, az eredeti példányok megvizsgálása után, *Myotis emarginatus*-nak bizonyult, melyet Geoffroy már 1806-ban írt és rajzolt le, az adat azonban mégis becses, mert ez a faj addig nem volt Magyarországról ismeretes, tehát e fajnak Margó a fölfedezője hazánkban.

További érdeme, hogy a *Rhinolophus euryale* Blas. nevű patkósorrú denevért Budapest faunájából kimutatta, mert habár e fajt Zelebor és mások nyomán már Kolenati említi Magyarországról, mégis Margónak köszönhető annak biztos megállapítása. Nem kevésbé érdekes a pisze denevérré (*Barbastella barbastella* Schreb.) vonatkozó adat, mert habár ezt a ritka fajt már Blasius, Kolenati s mások is említik Magyarországról, biztos termőhelyét még sem ismertük. Margó, második dolgozatában határozottan megmondja, hogy két példányt talált, „mindkettőt a budai erdők szélén“ s minthogy ezt a fajt nagyon feltűnő, félreismerhetetlen bélyegek különböztetik meg más fajoktól, ki van zárva, hogy tévedett

¹ A budapesti kir. m. tud. egyet. állattani és összehasonlító intézet. Millenniumi Emlékkönyv, Budapest, 1896, p. 56.

² „Budapest és környéke“ természetrajzi, orvosi és közművelődési leírása“ cz. műben, Budapest, 1879.

³ A magyar orvosok és természetvizsgálók XX nagygyűl. munkálatai, Budapest. 1880.

volna. Ugyancsak ő mutatta ki Budapest faunájából a *Rhinolophus hipposideros* Bechst., *Miniopterus Schreb.*-t, továbbá a Budapestről már Petényitől följegyzett s a tudomány-egyetem állattani intézetében budapesti példányokban képviselt fehértorkú denevért (*Vespertilio murinus* L. = *discolor* Natt.), valamint a Budapesten szintén honos *Myotis Daubentonii* Leisl. és *Pipistrellus Nathusii* Keys. & Blas. nevű fajokat nem ismerte és Budapest faunáját tárgyaló munkájába nem vette föl.

Munkálatainak felőlő hiányossága, hogy a budapesti városligetben oly gyakori *Eptesicus serotinus* Schreb.-t, továbbá a Budapestről már Petényitől följegyzett s a tudomány-egyetem állattani intézetében budapesti példányokban képviselt fehértorkú denevért (*Vespertilio murinus* L. = *discolor* Natt.), valamint a Budapesten szintén honos *Myotis Daubentonii* Leisl. és *Pipistrellus Nathusii* Keys. & Blas. nevű fajokat nem ismerte és Budapest faunáját tárgyaló munkájába nem vette föl.

Herman Ottó nem foglalkozott a denevérekkel, azonban egyik munkájában¹ a mezőségi Hódos-tó környékéről a következő három denevérfajt jegyezte föl:

Vespertilio murinus L., *Vespertilio Daubentonii* Leisl., *Plecotus auritus* L. s e fajok (föltéve, hogy a *Vespertilio murinus* a Schreber-féle *murinus* = *Myotis myotis* Beshst.) a mezőségi tavak körül tényleg előfordulnak.

Herman Ottó továbbá kiadta, bevezette és jegyzetekkel kísérte Petényi Salamon kéziratban hátrahagyott értekezését.² Befejező jegyzetében sok megszívlelhető útmutatás foglaltatik, így a következő sorok egészen helyes irányt jelölnek a magyarországi denevérek jövődöbeli monographistájának: „Szükséges ugyanis, hogy azoknak az íróknak munkálatai, a kik a denevérekkel tüzetesebben foglalkoztak, . . . értékökre nézve szintén bírálat alá vétessenek, még pedig a mennyire csak lehetséges, azoknak a példányoknak újból foganatosított vizsgálata, alapján, a mely példányokra az illető szerzők értekezéseiket alapították, s felhasználva azt az anyagot is, mely Petényitől származik. Szükséges lesz első sorban a fajoknak kritikai megállapítása, a pusztá föltevésre bevett fajok eliminálása s a Nomenclaturának a „Lex prioritatis“ alapján való tisztázása“.

Daday Jenő két értekezésében foglalkozott az erdélyrészi denevérekkel. Az elsőben³ jelentést tesz az erdélyrészi múzeum-egylet megbízásából 1884 és 1885 nyarán végzett chiropterológiai gyűjtéseinek eredményeiről. közli az erdélyi múzeum-egylet denevérgyűjteményének jegyzékét s leír egy denevérfajt (*Vesperus siculus*) és három új válfajt (*Rhinolophus unitastatus* Geoffr. var. *Homorodalmasiensis*, *Rhinolophus biastatus*, Geoffr. var. *Kisnyiresiensis* és *Vesperus serotinus* Schreb. var. *transsylvanus*) latin nyelven, egy új válfajt pedig (*Myotis murina* L. var.) csupán magyar

¹ Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei. V. (1), Kolozsvár 1869.

² Természettudományi füzetek III. k. 1879. és IV. k. 1880.

³ Orvos-Természettudományi Értesítő. (III.) Kolozsvár 1885.

nyelven jellemez, de nevet nem ad neki. Második dolgozatában¹ ugyanazt az anyagot bővebb megbeszélés tárgyává teszi, részletesebb leírásokat és méreteket közöl, egy tábla rajzzal is ellátja dolgozatát s a var. *Homorodalmasiensis* nevét *homorodensis*-re és a var. *Kisnyiresiensis*-ét *trogophilus*-ra változtatja.

Daday mind az első, mind a második dolgozatában 21 fajt és válfajt sorol fel Erdélyből s ez a Bielz Ede által 1856-ban Erdélyből leírt 9 fajhoz képest mindenesetre nagy haladás és a tudományba újonnan bevezetett faj és válfajok tekintetéből is nagyon becses eredmény, de csak addig, a míg adatait minden kritika nélkül szemléljük, ha azonban az általa gyűjtött s az erdélyi múzeum-egylet gyűjteményében borszeszben kifogástalan állapotban megőrzött eredeti példányokat gondos vizsgálatnak vetjük alá, arra a meggyőződésre jutunk, hogy ez a gazdag fauna lényegesen megcsappan, mert a 21 felsorolt faj- és válfajból mindössze 11 van helyesen meghatározva. Az új faj a négy fajváltozattal együtt s még más öt fajnak a meghatározása nem állja meg a tudományos kritikát. Mindezekre kellő részletességgel fogok munkám megfelelő helyein rámutatni, itt csak a következőket emelem ki.

Daday a fehértorkú denevért (Vespertilio murinus L. = *discolor* Natt.) három példányát gyűjtötte, ezek egyikét helyesen határozta meg és írta le, a másikkra *Vesperus siculus* néven új fajt alapított, a harmadikat pedig a *Vesperugo marginatus* Cretzschm. (= V. *Kuhlii* Natt.) nevű fajhoz sorolta.

A törpe denevért (Pipistrellus pipistrellus Schreb.) 12 példányát gyűjtötte, ebből helyesen határozott meg négyet, két példányt azonban már a *Pipistrellus Nathusii* Keys. & Blas. és hatot a *Pipistrellus Kuhlii* Natt. nevű fajhoz számított. Az előbbi faj Erdélyből, az utóbbi pedig egész Magyarországból mai napig sincs kimutatva.

A vízi denevért (Myotis Daubentonii Leisl.) három példánya közül egyet helyesen határozott meg, a másik kettőt azonban *Myotis ciliatus* Blas. (= *emarginatus* Geoffr.) néven írta le, mely Erdélyből szintén nem ismeretes.

A közönséges fali denevért (Myotis myotis Bechst. = *murinus* Schreb.) nyolcz példányát dolgozta fel; ezek közül hatot helyesen határozott meg, a hetediket ugyanezen faj külön válfajának tartotta (melyet Bielz 1886-ban var. *spelaea*-nak nevezett el), a nyolczadikat pedig a *Myotis Bechsteinii* Leisl. nevű fajhoz sorozta, mely utóbbi faj nem fordul elő Erdélyben.

Az áttekinthetőség kedvéért ide iktatom a Daday felsorolta fajokat a vizsgálataimból folyó helyesbítésekkel együtt:

1. *Rhinolophus hipposideros* Bechst., 2. *Rhinoloph. hipposid.*

¹ Magyar tud. Akad. Értekez. XVI. (7) 1887.

v. troglophilus Dad. = hipposideros Bechst., 3. Rhinolophus ferrum equinum L. (az autor Schreber), 4. Rhinol. ferrum-equin. v. homorodensis Dad. = ferrum-equinum Schreb., 5. Vesperus discolor Natt., 6. Vesperus serotinus Daub. (az autor Schreber), 7. Vesp. serot. v. transylvanus Dad. = serotinus Schreb., 8. Vesperus siculus Dad. = Vespertilio murinus L., 9. Noctulinia noctula Schreb., 10. Vesperugo marginatus Cretzschm. = Vespertilio murinus L., 11. Vesperugo Nathusii Keys. Blas. = pipistrellus Schreb., 12. Vesperugo pipistrellus Daub. (az autor. Schreber.), 13. Vesperugo Kuhlíi Natt. = pipistrellus Schreb., 14. Miniopterus Schreibersii Natt., 15. Vespertilio Daubentonii Leisl., 16. Myotis ciliata Blas. = Daubentonii Leisl., 17. Myotis Nattereri Kuhl., 18. Myotis Bechsteinii Leisl. = M. myotis Bechst., 19. Myotis murina L. (az autor Schreber), 20. Myot. mur. v. spelaea Bielz = M. myotis Bechst., 21. Plecotus auritus L.

Dadaynak minden nagy tévedése mellett is megvan az az érdeme, hogy két oly fajt, mely Bielznek 1856-ban megjelent munkájában még nem foglaltatik, nevezetesen a Vespertilio murinus L. (= discolor Natt.) és a nálunk nagyon ritka Myotis Natterei Kuhl nevű fajokat Erdélyben fölfedezte; — igaz, hogy ezek a Királyhágón innen már *Frivaldszky Imre* és *Jeitteles* óta ismeretesek voltak. A hazai fajok elterjedésére nézve továbbá becses adalékul szolgálnak a Daday följegyzte termőhelyek, — természetesen csak a fentebbi helyesbítések tekintetbevétele után.

Bielz Albert az erdélyi részek állatvilágának fáradhatatlan kutatója már 1856-ban összeállította Erdély gerinces faunáját¹ s ebben a denevérek kilencz faját sorolja fel és a tudomány akkori állapotához képest, ámbár rövid, de elég jó leírásokkal és meghatározó kulccsal is kíséri. Fajai a következők:

1. Rhinolophus ferrum equinum L., 2. Rhinolophus Hipposideros Bechst., 3. Vespertilio murinus L., 4. Vespertilio Daubentonii Leisl., 5. Vespertilio serotinus Gm., 6. Vespertilio noctula L., 7. Vespertilio Schreibersii Natt., 8. Vespertilio pipistrellus Gm. és 9. Plecotus auritus L.

Bielz ezen kívül még három dolgozatában foglalkozott a denevérekkel s valamennyiben Daday híu követője és német commentatora gyanánt szerepel. 1886-ban átveszi a Daday első dolgozatában foglalt új faj és három válfaj leírását, azután megtoldja a fali denevérnek Dadaytól csak magyar nyelven jelzett, de el nem nevezett válfajának a leírásával, melyet var. spelaeara keresztel és végül összeállítja az erdélyi denevéreknek mindkettőjük munkásságából folyó teljes jegyzékét.² 1887-ben német nyelven jelenti,

¹ Fauna d. Wirbelth. Siebenbürg., Hermannstadt 1856.

² Verhandl. u. Mittheil. d. Siebenbürg. Ver f. Naturw. XXXVI, Hermanstadt, 1886.

hogy Daday az első dolgozatában leírt két patkósorrú válfaj nevét jobbbhangzásúval cserélte fel (*Rhinolophus ferrum equinum* var. *homorodalmasiensis* helyett var. *homorodensis* és *Rhinolophus hipposideros* var. *kisnyiresiensis* helyett var. *troglophilus*).¹ Az 1888-ban megjelent dolgozatban végül az erdélyrészi denevérek teljes jegyzékét adja.²

Mínthogy Bielz utóbbi három dolgozatában kizárólag Daday nyomdokait követi, legutóbbi denevérkatalogusa is tisztán azokat a fajokat foglalja magában, melyeket Daday első és második dolgozatában Erdélyből összeállított, vagyis 21 faj és válfaj, termőhelyekkel ellátott enumerációját adja s minthogy Dadaynál ezek fele téves meghatározásnak az eredménye, ezek a hibák Bielznel is ismétlődnek.

Bielz ez utóbbi dolgozatának mindössze is annyi érdemet concendálhatok, hogy az Erdélyben közönséges fajok mellé a saját tapasztalatából is újabb termőhelyeket csatolt, noha megtette ezt oly esetekben is, midőn a Dadaytól átvett faj téves, így például a Daday-féle „*Vesperugo Nathusii*“ *Pipistrellus pipistrellus* Schreb.-nek bizonyult s Bielz a Daday termőhelyeit megtoldja Brassóval, — az ilyen termőhelylyel azután az ember nem tud mit kezdeni.

Bielzet abban, hogy Dadaynak az adatait teljes jóhiszeműséggel ültette át a német nyelvű irodalomba, bizonyára a legjobb szándék vezérelte, csak az a kár; hogy Dadaynak a tévedései ezen közlések alapján terjedtek el a világirodalomban, a mennyiben Mojsisovics³ a gráci műegyetem néhai tanára teljesen és Trouessart, a kiváló francia mammalogus s a legújabb emlőskatalogus írója, részben innen merítette a Magyarország denevérfaunájára vonatkozó adatokat.⁴

Teschler György selmeczbányai tanár egy kis közleményt irt⁵ a fogságban tartott kis patkósdenevér (*Rhinolophus hipposideros*) és a hosszúfülű denevér (*Plecotus auritus*) viselkedéséről. melynek az veleje, hogy „szalonnás hússal megkínálva sokszor igen mohón tépegették azt; meglátszott azonban rajtok, hogy nehezökre esik az ezzel való táplálkozás“.

Kocyan Antal árva megyei főerdész évek hosszú során foglalkozott a Magas-Tátra környékén élő emlősökkel s egy dolgozatában⁶ egyebek között nyolcz, Árva megyében észlelt denevér-

¹ Ugyanott XXXVI. 1887.

² Ugyanott, XXXVI, 1888.

³ Mitteil. d. naturwiss. Ver. für. Steiermark, Ihrg. 1888 és Das Thierleben der österr.-ungar. Tiefebene, 1897.

⁴ Catalogus Mammalium, I. 1897, VI. 1899.

⁵ Természettudományi Közlöny, 108. füz. 1878.

⁶ Természettudományi Füzetek XI. (1) 1887.

fajról emlékszik meg, melyek lakóhelyét is jellemzi. Adatai legnagyobbbrészt helyesek lehetnek, noha kissé gyanakvóná teszi az embert az a körülmény, hogy a Nemzeti Múzeumba beküldött s tőle *Vesperugo pipistrellus*nak jelzett példányok *Myotis mystacinus*-nak bizonyultak. Fajainak a jegyzéke a következő:

1. *Rhinolophus hipposideros* Bechst. (kis patkósrú denevér), 2. *Plecotus auritus* Keys. et. Blas. (nagyfülű denevér), 3. *Vespertilio mystacinus* Leisl (bajuszos denevér), 4. *Vespertilio murinus* Schreb. (deres denevér), 5. *Vespertilio serotinus* Keys. et Blas. (éjjeli vagy későn röpködő denevér), 6. *Vesperugo pipistrellus* Keys. et Blas. (kétszínű denevér), 7. *Vesperugo pipistrellus* Keys. et Blas. (törpe denevér), 8. *Vesperugo Nilssonii* Keys. et. Blas. (északi denevér).

Ebben a névsorban nagyon becses az északi denevérré (= *Vespertilio borealis* Nilss) vonatkozó adat, a „*Vesperugo serotinus*“ azonban nyilván helytelen meghatározás, mert nem valószínű, hogy ez az alföldi faj Zuberecz környékén a „leggyakoribb“ denevérfaj lehessen s nincs is meg abban a gyűjteményben, melyet Kocyan a Nemzeti Múzeumnak engedett át.

* * *

Ha az előrebocsátott irodalomban hazánk területéről elősorolt fajokat szám szerint összegezzük, úgy a magyarországi denevérfaunában 25 fajnak, és 6 varietásnak, vagyis 31 különböző alaknak kellene lennie, saját vizsgálataim alapján azonban mindössze 20 biztosan kimutatott fajról számolhatok be, noha nem tartom lehetetlennek, hogy hazánk délnyugati részeiben, különösen a magyar tengermelléken, talán még a *Rhinolophus Blasii* Peters (= *clivus* Blas.) s a *Pipistrellus* (*Vesperugo*) *Kuhlii* Natt. és az alföldi tavak környékén a *Myotis dasycneme* Boie nevű fajok is előkerülhetnek.

Az általam biztosan megállapított fajok a következők:

I. család *Rhinolophidae* (Patkósrúak).

1. *Rhinolophus euryale* Blas. (Kereknyergű patkósdenevér), 2. *Rhinolophus hipposideros* Bechst. (Kis patkósdenevér), 3. *Rhinolophus ferrum-equinum* Schreb. (Nagy patkósdenevér).

II. család *Vespertilionidae* (Simaorrúak).

4. *Barbastella barbastella* Schreb. (Pisze denevér), 5. *Plecotus auritus* L. (Hosszúfülű denevér), 6. *Myotis Capaccini* Bonap. (Hosszúlábú denevér), 7. *Myotis Daubentonii* Leisl. (Vizi denevér), 8. *Myotis emarginatus* Geoffr. (Csonkafülű denevér), 9. *Myotis Nattereri* Kuhl. (Horgasszörű denevér), 10. *Myotis Bechsteinii* Leisl. (Nagyfülű denevér), 11. *Myotis myotis* Bechst. (Közönséges denevér), 12. *Myotis mystacinus* Leisl. (Bajuszos denevér), 13. *Eptesicus serotinus* Schreb. (Kései denevér), 14. *Ves-*

pertilio borealis Nilss. (Északi denevér), 15. *Vespertilio murinus* L. (Fehértorkú denevér), 16. *Pterygistes noctula* Schreb. (Korai denevér), 17. *Pterygistes Leisleri* Kuhl. (Szöröskarú denevér), 18. *Pipistrellus pipistrellus* Schreb. (Törpe denevér), 19. *Pipistrellus Nathusii* Keys. & Blas. (Durvavitorlájú denevér), 20. *Miniopterus Schreibersii* Natt. (Hosszúszárnyú denevér).

Bajza összegyűjtött munkáinak új kiadásáról.

(Kivonat *Badics Ferencz* l. t. 1900 február 5-én tartott felolvasásából.)

Bajza három évtizedre (1822—1851.) terjedő írói működése már félszázaddal ezelőtt befejeződött; tulajdonképeni szereplése nem is terjed többre másfél évtizednél, de ez szorosan összefügg a nagy Széchenyi küzdelmes korával, melynek bomlasztó, átalakító harczában neki is része van; nincs olyan nagyobb alkotása, mely abszolút becsnél fogva nevét mindenkorra fentartaná, de alig van irodalmunknak ága, mely munkáinak hatását, irányító befolyását ne érezte volna.

Mint *költő*, a mélabús hangulatok érzelmes kifejezésével, nyelvének és versformáinak művészi szabatosságával egész költői iskolát alkotott; eredeti és fordított *novelláival*, *történeti* tanulmányaival és átdolgozásaival fejlesztőleg hatott ez irodalmi fajok művészből előadására. De mindezeknél fontosabb — *kritikai* és *szerkesztő működése*, melyekre tehetségénél és képzettségénél fogva leginkább volt hivatva. Kortársai „*irodalmi gladiator*“-nak nevezték, mert mérkőzései nemcsak győzelemmel, hanem rendszeren ellenfeleinek megsemmisítésével végződtek. De e másfél évtizeden át (1828—1843.) folyó harcok, ha nem voltak is elvალaszthatók a személyi érdektől, azért voltak oly lesújtó hatásúak, mert mindig — igazaknak vallott elvek érdekében s a meggyőződés erejével és bátorságával vívta azokat. Kíméletlenül küzdött a tehetségtelen erőlködés, a szolgai hízélgés, a pártatlanságba burkolózó elvtelenség s a félszeg tudomány gögje ellen; de e közben biztosította a nyelvújítás eredményeit, a születési tekintély helyébe az ész demokratikus uralmát ültette s először tört lándsát az írói tulajdonjog védelmében. Az irodalmi termékek szigorú ellenőrzésével, az írók legjavának csoportosításával s folyóiratainak elvszerű és gondos szerkesztésével, ezeket (*Aurora* új foly., *Krit. Lapok*, *Athenaeum*) páratlan tekintélyre emelte, először éreztetve nálunk a toll hatalmát. A magyar író önértetes függetlenségének kivívására s társadalmi állásának megbecsülése